

S.O.S. :
het onroerend erfgoed is in levensgevaar.
De oorlog is voor goed verklaard.

De onderstaande nota toont het duidelijk aan: een beslissende strijd is ingezet. De zorg voor het onroerend erfgoed wil men definitief van de kaart vegen, minstens ze ondergeschikt maken aan alle andere overwegingen die er in strijd mee zijn. Het nieuwe decreet dat men hierover wil maken en doen goedkeuren in het Vlaams parlement schaft alle verworvenheden van de laatste dertig jaar af. Het onmogelijk geachte komt naderbij: de vijanden van het erfgoed halen hun slag thuis. Wil u mee de strijd aangaan? Ik verhoop het. U kan het door bijgaande nota aan gelijkgezinden door te sturen. Voor het publiek maken van deze nota verhoop ik dat het niet door mij alleen hoeft te gebeuren. Wie in de mogelijkheid is om mee te ondertekenen, nodig ik uit me dit mee te delen. Ik begrijp natuurlijk best dat men ook in de onmogelijkheid kan verkeren om zich hierover publiek te uiten. In dit geval zal ik een persoonlijke en confidentiële steun zeer op prijs stellen. Het wordt immers een harde strijd.

Monumentenzorg in Vlaanderen:
veertig jaar hoogten en laagten

1970-75

De oorsprong van een aanzienlijker zorg om ons bouwkundig erfgoed, is te situeren begin van de jaren zeventig. Er waren hierbij als hoofdelementen:

- de bevoegdheid 'monumentenzorg' werd voortaan, in het kader van de culturele autonomie, opgedragen aan de minister voor Nederlandse Cultuur,
- uit het niets werd een Rijksdienst voor monumenten- en landschapszorg gecreëerd, onder de leiding van Edgard Goedleven,
- een zelfstandige Vlaamse Kon. Commissie voor monumenten en landschappen, erfgenaam van de in 1835 opgerichte Koninklijke Commissie voor Monumenten, kwam tot stand,
- een aanzienlijker aantal monumenten en landschappen werd beschermd,
- er werden grote inspanningen geleverd voor het sensibiliseren van de bevolking, in de aanloop tot het Europees Jaar van het Bouwkundig Erfgoed in 1975. Dit was hoofdzakelijk het werk van Daniel Ostyn.

Dit alles mondde uit in het decreet op de monumenten waaraan, naar het voorbeeld van de ons omringende landen, het begrip 'stads- en dorpsgezichten' werd toegevoegd (zie verder).

Het zou te ver leiden om de evolutie over de volgende jaren te volgen. Laat ons zeggen dat het, met enige hoogten en laagten, in de goede richting ging, de richting van zorg voor het erfgoed zoals dit van een beschaafd volk mag worden verwacht.

Na 2000

Helaas moet gezegd dat er, vooral na 2000, periodes voorkomen waarin dieptepunten zijn bereikt. Het is jaar na jaar van kwaad naar erger gegaan en het lijkt thans wel een echte oorlog die is ontketend tegen de monumentenzorg. Naar buiten lijkt het allemaal heel vredig. De Open Monumentendag toont elk jaar dat de bevolking massaal het onroerend erfgoed genegen is. Er worden bij die gelegenheid mooie verklaringen afgelegd door politieke verantwoordelijken, in de eerste plaats door de bevoegde minister. Maar ondertussen woedt in het geheim een regelrechte oorlog.

De gewestvorming

Was monumenten- en landschapszorg een integrerend deel van het Ministerie van Cultuur, en kon het zich ontplooiën, vanaf het ogenblik dat het van de gemeenschappen werd overgeheveld naar de gewesten, werd het helemaal anders.

Onttrokken aan Cultuur, behoorde de Afdeling monumenten- en landschapszorg voortaan tot het departement stedenbouw en ruimtelijke ordening. Monumentenzorg kwam aldus onder de voogdij te staan van een administratie die tot hertoe altijd de afdeling M&L beschouwde als de 'natuurlijke vijand'. Iedere verworvenheid van de erfgoedzorg was verkregen zonder de goedkeuring of zelfs met tegenstand van Stedenbouw. Nu was het ogenblik gekomen om 'orde op zaken' te stellen.

Op enkele jaren tijd is dit heel duidelijk geworden en is de afdeling zodanig ontmanteld en uit elkaar gerukt dat er quasi niets meer van overblijft en een coherent beleid niet meer mogelijk is (zie hieronder).

Problemen met de bescherming

Het eerste wat de politieke en ambtelijke verantwoordelijken als een absolute doelstelling moeten nastreven is het stelselmatig verhogen van het aantal beschermingen. Men weet dat ieder niet beschermd monument of gebouw in ons land spijtig genoeg vogelvrij is. De voorbeelden van vernieling van ons erfgoed, en dat gaat verder door tot op vandaag, zijn legio.

We zijn op het gebied van bescherming zeer ten achter in vergelijking met alle ons omringende landen. Sommige ministers hebben die taak ter harte genomen en hebben hun administratie de opdracht en de ruimte gegeven om de achterstand in te halen en elk jaar honderden gebouwen te beschermen. Telkens weer, wanneer dossiers voor advies voor de KCML voorkwamen, konden de leden hun verwondering niet verbergen in de zin van 'Hoe, is zo'n belangrijk pand nog steeds niet beschermd?'

De voorlaatste minister heeft helaas de goed geoliede machine van het beschermen doen stotteren en plots werden maar weinig dossiers meer afgewerkt. Het is de taak van minister Bourgeois om zijn administratie weer op volle snelheid te doen draaien, en dat is warempel niet eenvoudig. Op een jaar tijd is het hem alvast helemaal niet gelukt. Ondertussen verkeren weer veel monumenten blijvend in de gevarezone. De monumentenzorgsector is nochtans niet veeleisend. Ons streefdoel, waar we nog ver van af zijn, is het aantal van 30.000 beschermde monumenten te bereiken, hetzij amper één procent van de gebouwen in Vlaanderen.

De Dienst voor monumentenzorg is in de vernieling gereden

De zorgvuldig tot stand gekomen diensten voor het onroerend erfgoed werden in de recente jaren (meer bepaald sinds de gewestvorming) vakkundig uitgekleeft. Wie daarin geen bewuste keuze ziet voor het monddood en impotent maken van de erfgoeddiensten, is stekeblind. De 'dader' is duidelijk: de administratie van Stedenbouw heeft deze 'luis in de pels' nooit goed verdragen. Niet dat alle ambtenaren van stedenbouw anti-erfgoed zijn, maar de algemene geest (zeker aan de top) is er toch niet één van grote aandacht voor het erfgoed.

Men heeft de gelegenheid te baat genomen om onder het mom van 'Beter Bestuurlijk Beleid' de erfgoeddiensten te ontmantelen en tot onooglijke 'dienstjes' te versnipperen, als aanhangsels van stedenbouw. Vanaf het ogenblik dat de bevoegdheden 'Stedenbouw' en 'Erfgoed' onder dezelfde minister vielen, heeft men de ontmanteling met verdubbelde ijver doorgezet, zonder dat er een andere minister was om weerwerk te bieden. Wat tot voor enkele jaren één dienst was is thans opgedeeld als volgt:

- een deel is naar 'het departement' gegaan, waar zogenaamd 'het beleid' wordt uitgestippeld, en waar de enkele overgehevelde 'erfgoedzorgers' verdronken werden tussen de massale aanwezigheid van ambtenaren van Stedenbouw
- een aanzienlijk deel is afgesplitst tot het zelfstandig agentschap 'Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed' (VIOE) dat alle studiewerk moet verrichten. Hierdoor is een breuk ontstaan met 'de ambtenaren van de uitvoerende diensten'. Alsof studeren en uitvoeren in functie van inventarisatie, van bescherming, van behandeling van restauratiedossiers,

- niet hand in hand moeten gaan. Alsof er geen soepelheid moet kunnen zijn in het personeelsbeheer dienaangaande.
- van wat overbleef, werd een kleine resterende dienst behouden in Brussel, waar voornamelijk de verbinding met het kabinet van de minister gebeurt en de restauratie- en toelagedossiers worden opgevolgd. Die is ondergeschikt aan een directeur en een administrateur generaal van Stedenbouw
 - in de vijf provincies bevindt zich een 'erfgoedcel' voor het uitvoerend werk, en deze cellen zijn niet meer afhankelijk van de vroegere erfgoeddienst in Brussel, maar van de plaatselijke directeur van stedenbouw en ruimtelijke ordening. Het vraagt geen tekeningetje om te begrijpen dat de man of vrouw die de verlofbriefjes ondertekent, de evaluatierapporten opmaakt, al eens iets door de vingers moet zien, beslist wie en hoeveel personeel op de erfgoedcel blijft, - een overwegende macht heeft en zodoende gaandeweg de 'fut' uit de erfgoedcellen verdamppt. De eenheid van beleid gaat teloor naarmate de ambtenaren die de eenheidsstructuur hebben gekend, met pensioen gaan.

Dit alles heeft op talrijke punten negatieve tot nefaste gevolgen.

Het regeerakkoord heeft met grote kracht deze versnippering aan de kaak gesteld. Er staat: "We gaan de versnippering binnen het domein onroerend erfgoed radicaal tegen". En ook: " We maken van de administratie Onroerend Erfgoed een zichtbare en herkenbare entiteit." Sterke woorden die niet voor twee interpretaties vatbaar zijn. Als eerste aanzet tot realisatie hiervan werd geschreven naar minister Bourgeois met de suggestie een kleine werkgroep op te richten die dit programmapunt zou helpen realiseren. Toen dit ter ore kwam aan de administratie, werd de toenmalige voorzitter van de KCML door een hoge ambtenaar met brutaliteit toegeblafd en werd hem diets gemaakt dat hij zich daar niet had mee te moeien en dat, ook al stond dit in het regeerakkoord, het niet zou doorgaan. Van de minister zelf kwam geen antwoord.

Het zal dus van de daadkracht van de minister afhangen of de belofte uit het regeerakkoord wordt uitgevoerd. Hij zal moeten opboksen tegen een machtige administratie, die thans denkt definitief de slag met de erfgoedzorg te hebben gewonnen.

De decreten

In 1976 is het belangrijke Vlaams decreet op de monumenten en stads- en dorpsgezichten tot stand gekomen. Het was toen een begenadigd moment, waarbij enkele hoofdfiguren de leiding namen: Johan Flerackers namens de minister, bijgestaan door de drijvende spil die Edgard Goedleven was en in de Vlaamse Raad de volksvertegenwoordigers Bob Cools en André De Beul. Ze slaagden erin een baanbrekend en evenwichtig decreet te doen goedkeuren, dat er op vandaag nog altijd pal staat.

Men had vervolgens minder geluk voor wat betreft decreten op de landschappen, de archeologie, het varend erfgoed. In een parlement waar heel wat verklaarde of geheime tegenstanders van het erfgoed zitting hebben, waren er blijkbaar niet meer dezelfde drijvende krachten aanwezig om de passende decreten ongehavend door te sluiten.

Onder minister Dirk Van Mechelen was er de ambitie om een 'eenheidsdecreet' te maken waar de ganse sector zou in betrokken worden: monumenten en stads- en dorpsgezichten, landschappen, archeologie, varend erfgoed. Men wilde de decreten die in afzonderlijke omstandigheden waren tot stand gekomen, tot een eenheid verwerken. Men heeft daar vijf jaar aan gewerkt en een begin van ontwerp tekst gemaakt die niet eens het daglicht heeft gezien.

Men is thans, onder minister Bourgeois met een zelfde ambitie vertrokken. Na een jaar is men in het stadium van algemene nota's die het terrein moeten verkennen. Zal men tot zo'n eenheidsdecreet komen? Hopelijk niet.

De KCML heeft de minister aanbevolen dit idee te verlaten. Niet alleen vreest men dat er danig veel wolfjagers en schietgeweren op de weg liggen, die een realisatie aanzienlijk bemoeilijken maar vooral denkt men dat dit een onnuttige ambitie is. Wie van op afstand de sector van het erfgoed bekijkt kan wellicht denken dat het allemaal één geheel uitmaakt. Niets is nochtans minder waar. De regels en wetmatigheden die elk van de onderdelen ervan kenmerken zijn zo uiteenlopend, dat het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk, is om ze over dezelfde kam te scheren.

Daarom heeft de KCML aanbevolen om stapsgewijs te werk te gaan. De sector 'landschappen' en 'archeologie' hebben snel nood aan betere en aangepaste regels. Het decreet 'varend erfgoed' moet herzien worden. Op het decreet van 1976 over de monumenten, stads- en dorpsgezichten, is echter nauwelijks een rimpeltje gekomen. Alleen maar een paar kleine wijzigingen zijn aan te brengen om het te actualiseren en dit kan best door toevoeging van een paar artikels, zonder dat de ganse opzet van dit decreet moet worden door elkaar gehaald.

Indien de minister het advies van de KCML volgt, zal hij elk jaar één van de decreten kunnen afwerken en tijdens zijn regeerperiode de moeilijke klus klaren. Op die manier zal hij de zinsnede uit het regeerakkoord "We maken een nieuw decreet onroerend erfgoed" realiseren. Niets belet, als de afzonderlijke decreten klaar zijn, dat een officieuze of officiële coördinatie kan plaats vinden.

Er is in deze zin geadviseerd aan de minister, onder meer door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, maar het was al van bij de eerste nota's van de administratie duidelijk dat hiermee geen enkele rekening zou worden gehouden.

De in juli laatstleden aan de Vlaamse regering overgemaakte conceptnota heeft de grote lijnen aangegeven van wat een nieuw overkoepelend decreet zou inhouden en wat hierin duidelijk vermeld wordt is gewoon schrikwekkend: de onroerend-erfgoedsector wordt met vele dure woorden en vele wollige verklaringen, gewoon ten grave gedragen. Hierna volgen enkele essentiële elementen die de pijlers zijn van een erfgoedzorg en die zonder meer worden in de vernieling gereden.

Het verplichtend advies

De eerste hindernis die men wil uit de weg ruimen is die van **de verplichte adviezen die gegeven worden door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen in zake beschermingen en declasseren**. Als het nieuwe decreet er komt zal het dit verplichtend advies gewoon afschaffen. Voortaan zal het 'kunnen' dat de minister advies vraagt, niet meer 'moeten'.

Deze door sommigen als hinderlijk aangevoelde verplichting, nochtans voor de rechtszekerheid belangrijk, heeft men al een paar maal vergeefs willen afschaffen, nu wil men het opnieuw. Als dat lukt, zal deze fundamentele aangelegenheid op gebied van monumentenzorg helemaal aan het oog van de buitenwereld worden onttrokken en nog uitsluitend binnenskamers door de administratie (en de politiek) worden geregeld.

Men heeft ook al een paar maal de KCML zelf willen doen verdwijnen. Naar aanleiding van de oprichting van de Strategische adviesraad voor ruimtelijke ordening (SARO) heeft men een poging hiertoe ondernomen, maar men heeft ingezien dat de rol van de KCML heel anders was dan die van de nieuwe SARO. In de nota's ter voorbereiding van het 'eenheidsdecreet' is men met een nieuw idee te voorschijn gekomen: de verschillende afdelingen van de KCML worden versmolten tot één geheel met slechts een tiental leden. En dit met het wat belachelijke 'nieuwe' idee dat men 'holistisch' moet tewerk gaan (alsof dit op het gebied van het onroerend erfgoed niet vanzelf gebeurt).

Opnieuw verraadt zo een voorstel de onkunde (of het niet willen kennen) van de gevarieerdheid van de sector. De vier afzonderlijke sectoren (monumenten en stads- en dorpsgezichten, landschappen, archeologie, varend erfgoed) zijn zeer verschillende disciplines, die andere competenties en ervaringen vereisen om er degelijke adviezen te kunnen over geven. Dit zou onmogelijk nuttig te realiseren zijn met een klein groepje waar telkens slechts een paar specialisten (of zelfs helemaal geen) van elk van de onderdelen zouden in zetelen. Meer bepaald voor de monumenten is het belangrijk dat de commissie uit heel wat uiteenlopende en elkaar aanvullende specialisten bestaat, die kennis hebben over juridische problemen, over de verschillende architectuurperiodes, over deelaspecten zoals de industriële archeologie, de molens, de orgels, de beiaarden, de glasramen, de bouwtechnieken, of over de aankleding en de inwendige bekleding van de gebouwen met alles wat dit betekent. De aanwezigheid van een vijftiental

specialisten in deze afdeling (die trouwens zonder vergoeding hun expertise ter beschikking van de overheid stellen) laat toe om over zeer gevarieerde onderwerpen degelijke en gefundeerde adviezen te verstrekken, die aanvullen op wat de ambtenaren van de betrokken sector hebben bijeengebracht.

Ze zijn tevens onafhankelijke adviezen voor de minister, die hem voldoende zekerheid geven dat het hier niet om een ambtelijke gril gaat. De dossiers worden trouwens zorgvuldig opgesteld omdat men weet dat men ze aan het kritische oordeel van een groep deskundigen zal moeten voorleggen.

Welnu, ondanks al deze argumenten voorziet de conceptnota de **quasi volledige afschaffing van de KCML**. Er zou nog een 'technische commissie' overblijven, na samenvoeging van de onlangs opgerichte 'Geschillencommissie' en de KCML. Deze nieuwe commissie zou uit slechts tien leden bestaan, volkomen belachelijk getal dus, als men voldoende specialisten wil samen brengen. Maar natuurlijk zal dit niet meer nodig zijn, aangezien de ruggengraat van de KCML (het verplichte advies) zal zijn verbrijzeld.

Het 'bindend advies'

Het 'bindend advies' is de tweede 'hindernis' die men wil opheffen. Men weet dat een bouwvergunning (ook al gaat het via de gemeente) in feite door de diensten van Stedenbouw wordt afgeleverd. Dit is voor alle bouwaanvragen het geval, met één uitzondering: de vergunning voor werken aan een beschermd monument wordt wel formeel door stedenbouw afgeleverd, maar dit op basis van het 'bindend advies' dat is gegeven door de erfgoedcel. Een 'bindend advies' is natuurlijk geen gelukkige want tegenstrijdige benaming, die er destijds is gekomen als compromis, om de beslissing over het erfgoed aan de erfgoed specialisten toe te vertrouwen, maar dan toch het formele laatste woord aan stedenbouw te laten.

Binnen de diensten stedenbouw is dit een blijvende reden tot wrevel en onvrede en als het van de verantwoordelijken afhangt, willen ze deze uitzondering (deze 'anomalie' zullen ze zeggen) uitschakelen. Als dit gebeurt, zal de laatste invloed van de ambtenaren van het erfgoed gewoon verdwijnen. Men ziet het al in de gevallen waar ze een niet-bindend advies mogen geven, waarmee zeer vaak geen enkele rekening wordt gehouden.

Ons wantrouwen hieromtrent was gegrond. De conceptnota deelt in enigszins omfloerste taal mee dat **het 'bindend advies' voor beschermde monumenten en landschappen gewoon verdwijnt** en wordt vervangen door een 'advies'. Men weet wat dit betekent. Als de minister dit zomaar aanvaardt en in een conceptnota laat opnemen, is dit een zeer veeg teken.

De restauratietussenkomsten

Op het gebied van de restauratiepremies wordt al even omfloerst en onduidelijk gecommuniceerd in de conceptnota. Er staan cijfers en procenten vermeld, maar waar niet goed uit wijs te geraken is.

Eén essentieel element is alvast dat de zogenaamde ‘koppelsubsidies’ zouden worden afgeschaft, dit zijn de supplementaire subsidies die provincies en gemeenten (verplicht) toekennen bovenop de gewestelijke subsidie. Dit kan alleen maar aanvaardbaar zijn indien gegarandeerd wordt dat het hierdoor ontstane verschil in min, door het gewest wordt overgenomen, mits eventueel evenredig te putten in Provincie- en Gemeentefonds. Maar hierover wordt met geen woord gerept.

Men speelt hier met vuur. Het toelagebudget, dat op zich al globaal onvoldoende is, is een absoluut minimum om ons onroerend erfgoed in stand te houden en om de nodige bedrijven en de essentiële kennis en vaardigheden te behouden. Hierover wordt geen duidelijkheid verstrekt en de onrust zal dan ook in de betrokken bouwsector snel toenemen.

Afschaffing van stads- en dorpsgezicht

Voor grotere gehelen die moeten beschermd worden maar waar men niet de zelfde stringente voorwaarden wil aan opleggen als aan een beschermd monument, heeft men naar het voorbeeld van de ons omringende landen (*stadsgezicht* in Nederland, *secteur sauvegardé* in Frankrijk, *conservation area* in Engeland, *Denkmalbereich* in Duitsland) het element stads- en dorpsgezicht in het decreet vastgelegd. Er zijn ondertussen meer dan 1500 al dan niet uitgebreide stads- en dorpsgezichten aan wettelijke bescherming onderworpen.

De conceptnota verklaart doodsimpel dat die stads- en dorpsgezichten zullen worden afgeschaft en vervangen door ‘bufferzones’. Het essentiële verschil zal uiteraard zijn dat in die bufferzones vanwege de diensten onroerend erfgoed alleen maar een advies zal worden geduld, daar waar een stads- en dorpsgezicht aan stringenter regels is onderworpen. Met andere woorden: men zal weer ongehinderd kunnen bouwen en afbreken en ongepaste ingrepen doen, zonder dat hierop enige daadwerkelijke zeggingschap zal bestaan vanuit de monumentenzorg.

De minister is door de UNESCO verzocht om de historische stad Brugge, die op de lijst van het Werelderfgoed is geplaatst, als stadsgezicht te beschermen. Hij maakt aan deze internationale instantie een neus door te verklaren dat hij zonder meer de stads- en dorpsgezichten afschaft. Als hij zichzelf voorhoudt dat dit zomaar kan en geen gevolgen zal hebben, maakt hij zich begoochelingen.

Archeologie: schijnbaar geven en onmiddellijk terugnemen

De archeologische opgravingen staan, op decretaal gebied, ver ten achter tegenover de wetgevingen in andere landen. In de 'conceptnota' zal de oppervlakkige lezer denken dat men de achterstand wil inhalen. Tot hij zal vaststellen dat bij bouwwerken de verplichte archeologische opgravingen alleen maar zullen worden opgelegd voor percelen vanaf 300m². Een eerste snel onderzoek leert dat dit betekent dat minstens een derde van de percelen waar op wordt gebouwd, aan de archeologische opzoekingsplicht zullen ontsnappen. Vooral in de dichtbebouwde historische stadscentra met hun kleine percelen zal dit betekenen dat het onderzoek naar het verleden op aanzienlijke wijze zal worden onmogelijk gemaakt. Een bijkomende ernstige ondergraving dus van de wijze waarop met het erfgoed moet worden omgegaan.

Conclusie

Het zal voor iedere lezer duidelijk zijn: de conceptnota luidt de doodsklok voor een politiek van onroerend erfgoed die naam waardig. Dat de natuurlijke vijand zoiets eindelijk op papier durft te stellen, toont aan dat hij de tijd voor een definitieve afbraak van het gevoerde beleid van erfgoedzorg gekomen acht. Dat dit onderschreven wordt door de minister die de verantwoordelijkheid draagt over deze sector en door hem ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de Vlaamse regering, is onbegrijpelijk.

Het is dan ook dringend nodig dat al wie sinds zo vele jaren op vele niveaus en met verschillende verantwoordelijkheden met de onroerend-erfgoedsector verbonden is, zich inzet om deze dodelijke aanslag te verijdelen.

Dit zal er in de eerste plaats moeten toe leiden dat de rampzalige 'conceptnota' in het vertikaal klassement terecht komt. Minstens moet de minister de zekerheid verstrekken dat de hierboven aangeklaagde wijzigingen niet in het in voorbereiding zijnde erfgoeddecreet zullen worden opgenomen.

Indien zou blijken dat hij dit niet kan toezeggen en volledig in de greep zit van de vijanden van een goede erfgoedzorg, zal hij zich aan een hevige strijd moeten verwachten die hem heel wat méér kopzorgen en gezichts- en gezagsverlies zal opleveren dan hem lief is.